

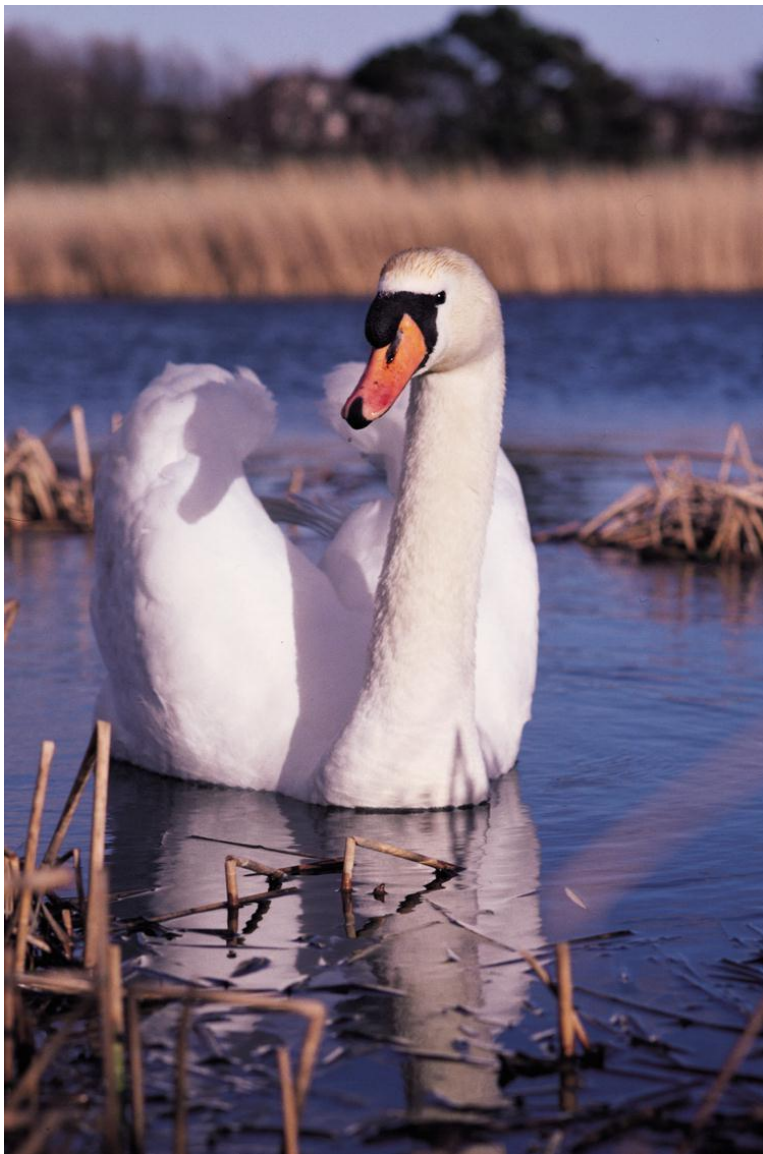
'Setting the scene'

Introductie voor de Expert Meeting laatvlieger

26-01-2018

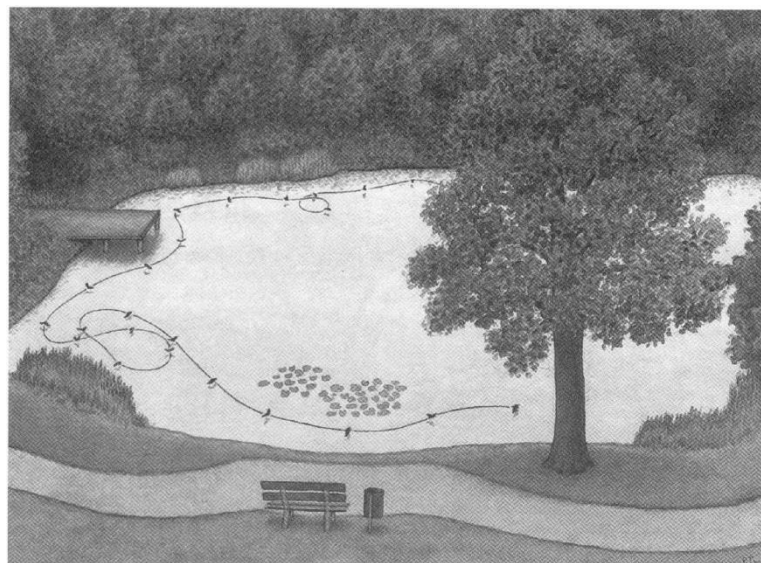
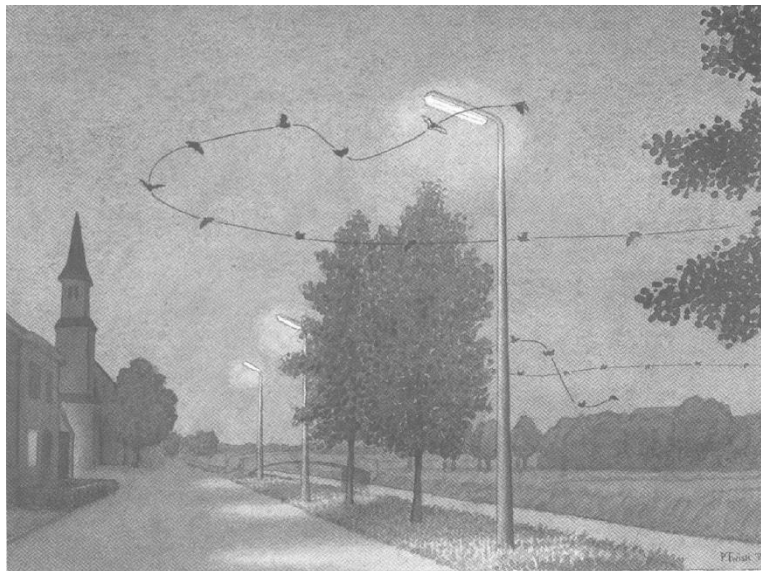

Vleermuizen?

vogel $\neq$ vogel

veermuis ≠ vleermuis

De laatvlieger (*Eptesicus serotinus*) herkenning

- Forse vleermuis
- Zwarte snoet, dikke polsen
- Oren boven vacht, binnenoor breed
- Rugvacht crèmekleurig, buik lichter
- Brede vleugels, vrije staarttip
- Gebouwbewonend (spleetbewoner)
- Meestal lager dan 15 meter hoogte vliegend

Marlotte Jonker

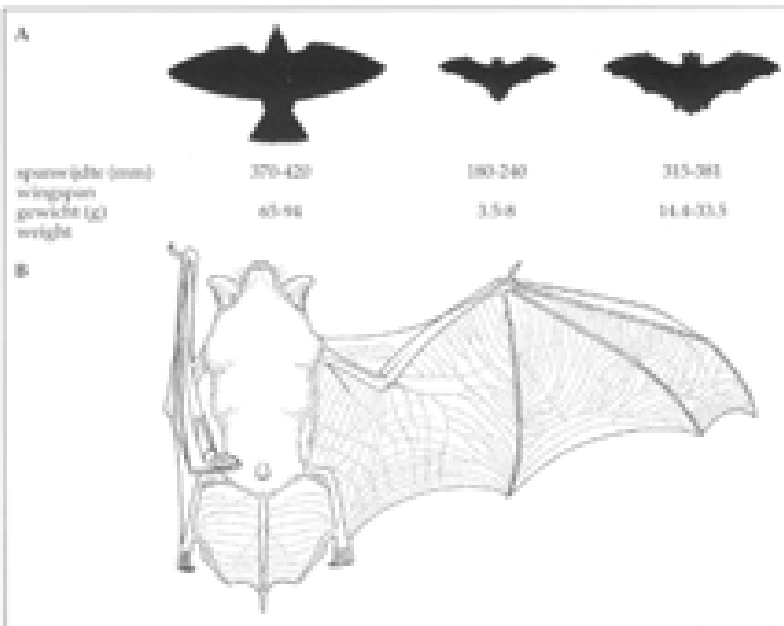

Figure 23.1
Laatvlieger
Eptesicus serotinus

Beschermingsstatus

- IUCN Red List: Least Concern

- CMS: Appendix II
- Habitatrichtlijn: bijlage IV
- Rode Lijst 2009: Kwetsbaar (RL 1994: Thans niet bedreigd)

Staat van Instandhouding?

Criteria beoordeling	STAAT VAN INSTANDHOUDING		
Kwalitatieve en kwantitatieve inschatting			
			Landelijk
Populatiegrootte			
Trend			
Verspreiding	Kwantiteit	Verblijven	
Beschikbaar habitat		Foerageerbied	
		Verbindingen	
Verspreiding	Kwaliteit	Verblijven	
Beschikbaar habitat		Foerageerbied	
		Verbindingen	
Verspreiding	Borging	Verblijven	
Beschikbaar habitat		Foerageerbied	
		Verbindingen	

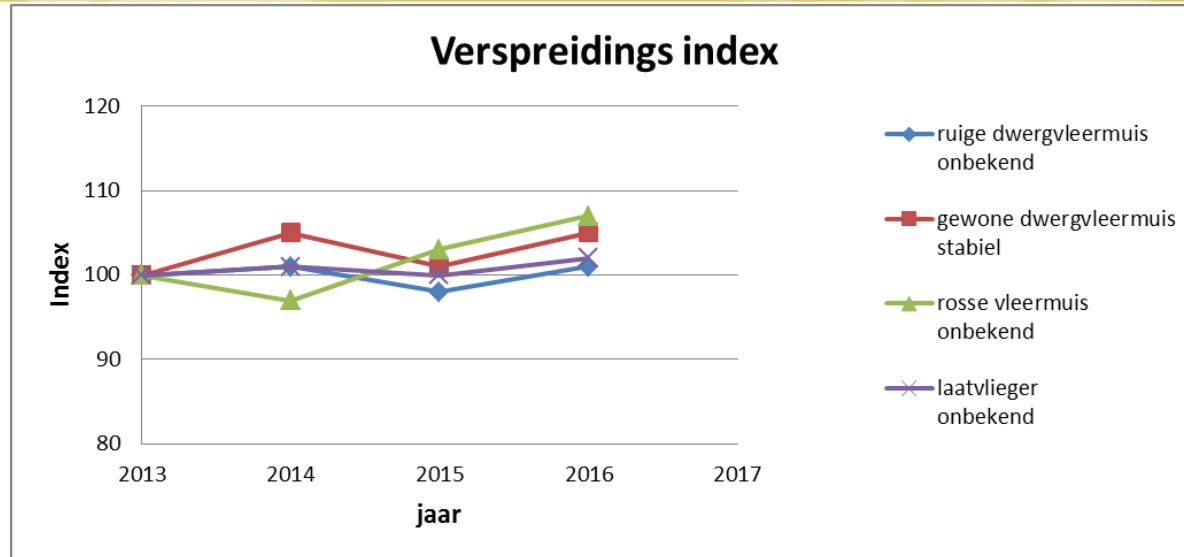
Monitoring

- Losse waarnemingen
- NEM Wintertellingen
- NEM Zoldertellingen
- NEM Transecttellingen

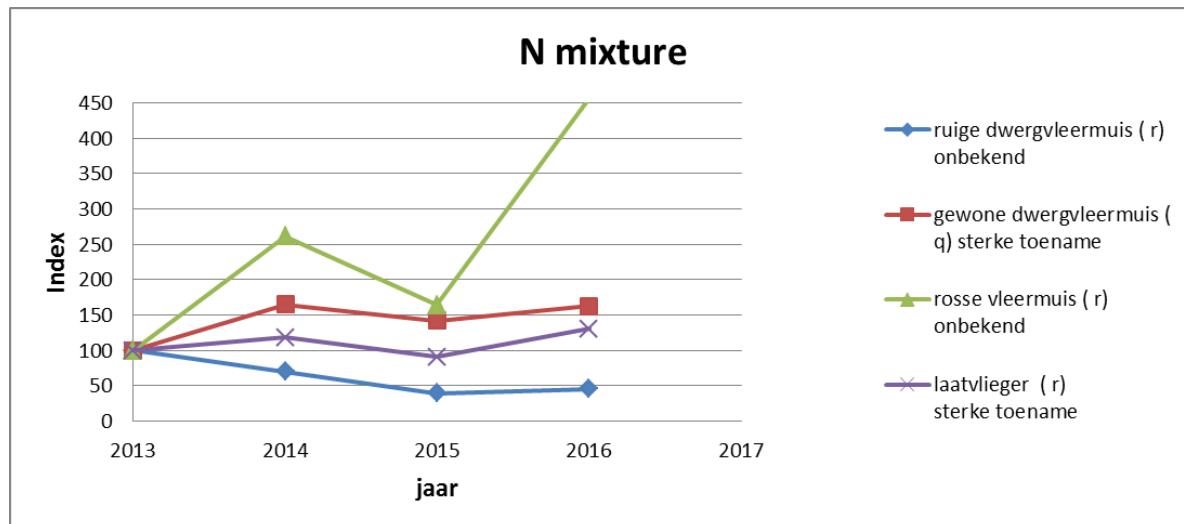
- NEM Wintertellingen:
geen doelsoort

- NEM Zoldertellingen
niet specifiek voor Es
representativiteit?

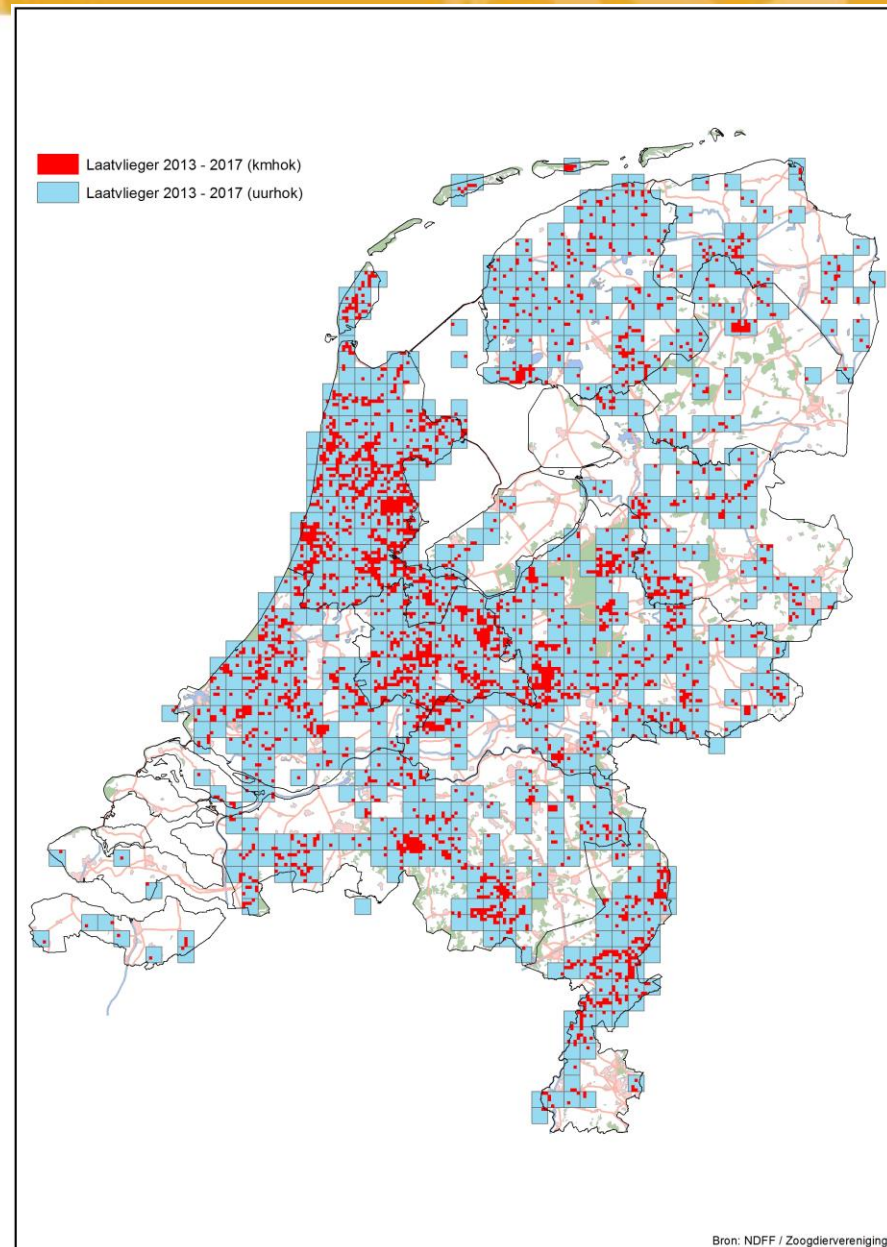
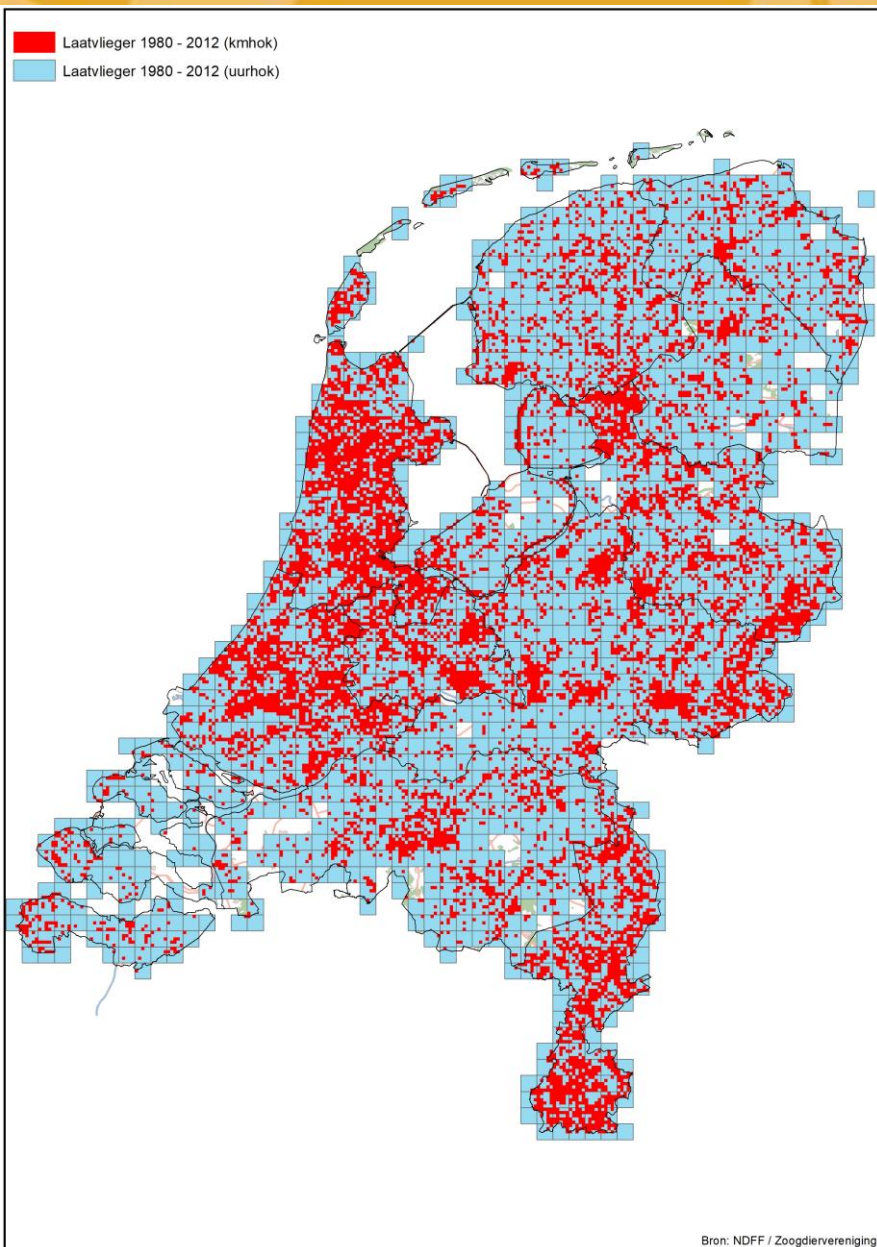
- NEM Transecttellingen:

Let op: nog grote variatie in jaarcijfers

Verspreiding

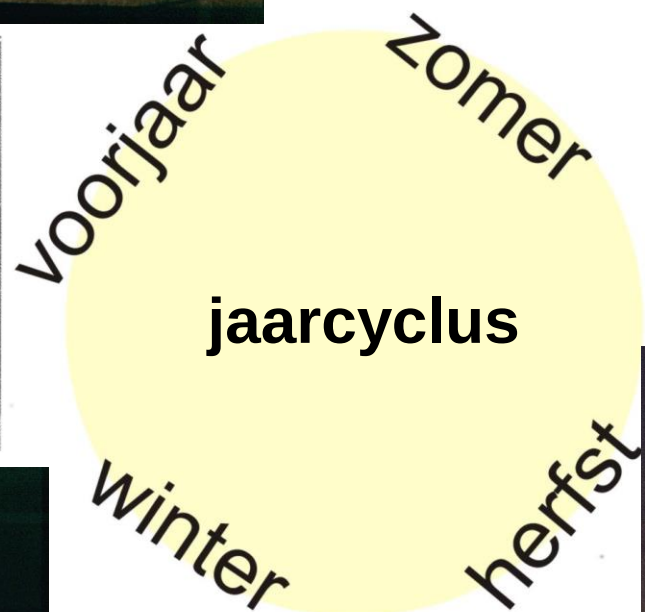

Verspreiding en trend verblijfshabitat?

Onbekend

- Anekdotisch: afname

Peter Twisk en Erik Korsten

Jan van Loon

Marcel Schillemans

René Janssen en Alex Wieland

Erik Korsten

Marcel Schillemans

Erik Korsten

Jachtgebied/voedsel

- Grote insecten (kevers!)
ook veel echte vliegen,
motten of zelfs wantsen (!)
Niet uitsluitend grote insecten
- Afhankelijk van seizoen en
beschikbaarheid

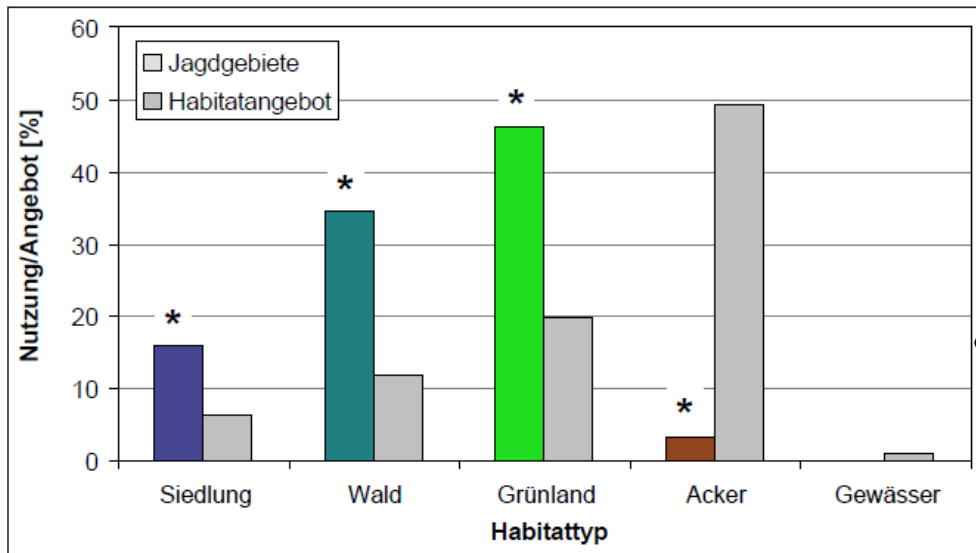

Abb. 50: Vergleich von Angebot (4km Radius) und Nutzung (n=119 Jagdgebiete) bezogen auf unterschiedliche Habitattypen (χ^2 -Test; df=4; * = $p < 0,01$) für die Großseelheimer Wochenstubenkolonie der Breitflügelfledermaus.

Lubeley, 2003

Table 1. The number of identifiable insect fragments in the faeces (total 100 faecal pellets) of *Eptesicus serotinus*, together with their percentage occurrence, for each month of analysis

Order	Month				
	May	Jun	Jul	Aug	Sept
Coleoptera	118 (100%)	-	58 (100%)	66 (41%)	37 (17%)
Hymenoptera	-	-	-	-	184 (83%)
Diptera	-	46 (100%)	-	-	-
Hemiptera	-	-	-	94 (59%)	-
Total	100%	100%	100%	100%	100%

Chung et al., 2015

- Relatief veel boven weilanden, in bossen. En, minder vaak, (bij/in) de bebouwde kom

Lantaarnpalen

→ in of door het licht jagend?

Migratie?

- Lange afstandsmigratie?
zelden waargenomen

Hutterer et al., 2005

- Migratie tussen kraam- paar- en winterverblijf op kortere afstand?
30-50km?
- Wel of niet gebonden aan landschapsstructuren?

Bedreigingen I

Stefan Vreugdenhil

15 duizend liefhebbers van natuur krijgen het al GRATIS natuurnieuws per email van Nature Today. Topbiologen delen hun kennis graag.
Meld je ook aan

Zie ook

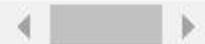
Hoe gaat het met de Nederlandse vleermuizen?
25-jul-2011

Kansen voor de landreger
18-mei-2017

2026 vleermuizen in Antwerpse hartengedel
1-feb-2014

Besluitkolonie Grooten artikel
in Dikkeventer
7-okt-2012

Pubers hebben vleermuiskolonie voor zichzelf
5-aug-2011

Laatste berichten

Geen resultaten

Isolatie kan funest zijn voor vleermuizen

[Zoogdiervereniging](#)

7-JAN-2011 - Bij het na-isoleren van spouwmuren kunnen vleermuizen het slachtoffer worden. Echter, alle vleermuizen in Nederland zijn beschermde dieren die niet zomaar verstoord mogen worden. Hoe hiermee om te gaan?

Deel deze pagina

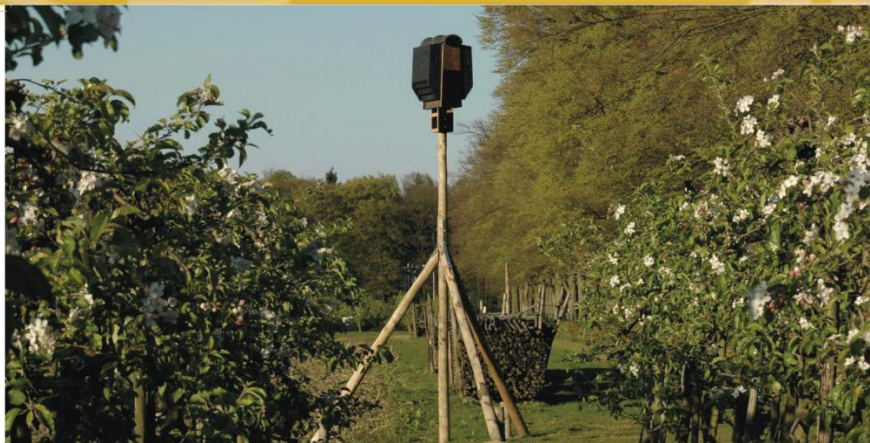
Vanwege het klimaat isoleren veel mensen afslag hun huizen. Maar het kan zijn dat in de spouwmuren vleermuizen zitten. Bij de Zoogdiervereniging en op andere plekken komen vragen binnen hoe daarmee om te gaan. Het antwoord is niet gemakkelijk maar vleermuisdeskundige Herman Limpens van de Zoogdiervereniging doet een poging.

Vleermuis met schotwond (foto: Rene Jansen)

Bedreigungen II

Vleermuishotel tussen de fruitbomen

BOER ZOEKT VLEERMUIS

Carlos Faes, Philip Fruittuin

Vleermuizen vangen duizenden insecten per nacht. Van daar dat praktijknetwerk 'Boer zoekt vleermuis' onderzoekt welke aanpassingen er gemaakt kunnen worden op boerderijen om vleermuizen aan te trekken. Op deze manier kunnen vleermuizen mogelijk de bestaande bestrijdingsmiddelen tegen insecten op een natuurlijke manier vervangen.

VLEERMUIZEN

Vleermuizen zijn zoogdieren die 's nachts jagen op insecten. Met zijn zogenaamde sonar-systeem kan hij insecten opsporen in de lucht en kunnen wij met een apparaatje horen welke soort vleermuis het is. In Nederland komen vijftien verschillende vleermuizen voor. In de Philips Fruittuin komen in elk geval vier soorten voor: gewone en ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis.

Bevestigen vloermuiskast.

MAATREGELEN

Bij Carlos Faes is een vleermuispaalkast geïnstalleerd. De kast weegt 60kg en is geplaatst op een paal van 6 meter lang en 16cm in diameter. Dit vleermuishotel biedt vleermuizen de mogelijkheid 's nachts hier voedsel te zoeken en overdag te slapen.

Carlos Faes: "De vleermuizen scheren over het land en je hoort de meikevers kraken in hun bek. Prachtig! De larven van de meikevers, engerlingen, tasten de wortels van mijn fruitbomen aan. Je ziet het niet gebeuren, maar uiteindelijk is wel mijn boom kapot."

Het praktijknetwerk 'Boer zoekt veldmuis' wordt uitgevoerd door CLM en Bureau van de Zoogdiervereniging i.s.m. Veldmuizenwerkgroep Noord-Brabant en vijf agrariërs uit het Groene Woud.

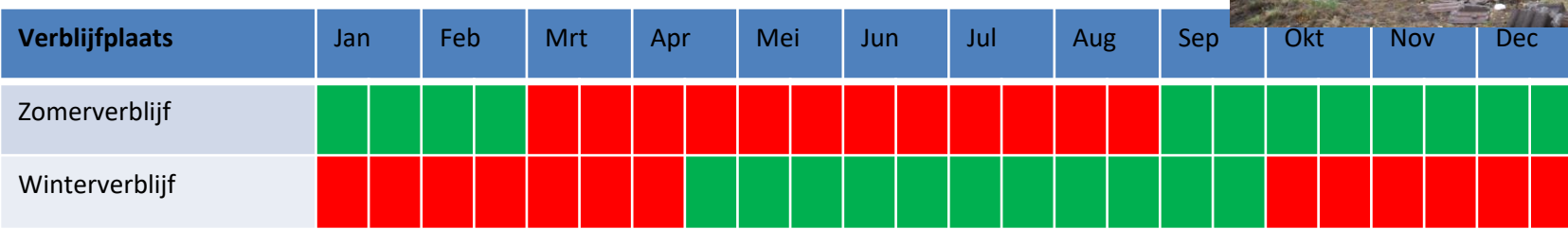
Vragen of opmerkingen?
Neem contact op met CLM:
0345-470758 of jlommen@clm.nl

Grafisch ontwerp:
Sanne Kat en
Mies Loogman

Mitigatie

Compensatie

- Laatvliegers worden niet in standaard vleermuiskasten aangetroffen
- Inbouwkasten: geen data (nog?) van bekend

Compensatie

- Natuurinclusief bouwen
- Kennis van de auto-ecologie van de laatvlieger?
- Klimatologische voorwaarden verblijven voor de laatvlieger?
- Ruimtelijke voorwaarden locaties met maatregelen?

En nu?

Doel van vandaag

- Veel ecologische kenmerken lijken nog onduidelijk
  - ➔ we hebben ze gebundeld (sleutelkenmerken)
  - ➔ Herman vertelt daar meer over
- Vandaag verdieping van enkele aspecten
  - Winterstrategie (Herman)
  - Voortplanting of kraam- en paarstrategie (Erik en Jan)
  - Mitigatie en compensatie (Ruud, Martijn, Rudmer en Marije)
  - Migratie (Paul)
- En vervolgens prioritering van de vragen voor bescherming